

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

УДК 784

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/94-1-6>

Тетяна КРУЛІКОВСЬКА,
 orcid.org/0000-0001-5997-158X
 доктор філософії,
 викладач

Хмельницький фаховий музичний коледж імені В.І. Заремби
 (Хмельницький, Україна) t.krul@i.ua

РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ МИХАЙЛА ЗАВАДСЬКОГО В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ ХІХ СТОЛІТТЯ

У статті здійснено комплексну реконструкцію маловідомих сторінок життєтворчості Михайла Адамовича Завадського (1828–1887) – українсько-польського композитора Поділля ХІХ століття, чия діяльність розгорталася у тісному взаємозв'язку з європейським культурним і музично-мистецьким простором доби романтизму. Дослідження спирається на матеріали польського ілюстрованого тижневика «Tygodnik Ilustrowany» (1870, 1887), які вперше системно залучаються до українського музикознавчого обігу та розглядаються як важливе джерело біографічної, іконографічної й рецептивної інформації.

Висвітлено ранній етап музичного виховання композитора, його університетські студії у Києві, а також професійне формування в середовищі провідних київських педагогів і виконавців – Кароля Шейльта (Karol Scheilt), Алоїза Паночіні (Rapocini), капельмейстера оркестру князів Любомирських у Рівному Шмідберга (Schmidberg). Особливу увагу приділено закордонній фаховій підготовці М. Завадського у Дрездені (1862–1867), де він навчався під керівництвом Бьома (Böhma), Кіля (Kiela), Кароля Крегера (Karol Krüger), Алоїза Таузіга (Aloizy Tausig) та Юліуша Шульгоффа (Juliusz Schulhoff), а також його професійному спілкуванню з визначними музикантами-сучасниками, зокрема з молодим блискучим піаністом Каролем Таузігом (Karol Tausig).

Уперше введено до наукового обігу прижиттєву іконографію композитора – портрет пензля Владислава Подковінського (Władysław Podkowiński) та гравюру, виконану за фотографією Юзефа Кордиша (Józef Kordysz), що розширює уявлення про візуальну репрезентацію митця в тогочасному культурному середовищі.

Особливу увагу зосереджено на осмисленні постаті Михайла Завадського в регіональному й загальноєвропейському мистецькому контексті, жанрово-структурному аналізі його музичної спадщини, а також на виявленні впливу українського фольклору на інтонаційно-мелодичну та ритмічну організацію композицій. Отримані результати суттєво доповнюють біографію композитора, розкривають механізми рецепції його творчості у польськомовному культурному просторі та вводять до наукового обігу маловідомі джерела кінця ХІХ століття, актуалізуючи постать М. Завадського в сучасному музикознавчому дискурсі.

Ключові слова: Михайло Завадський, музична культура Поділля ХІХ століття, європейський мистецький контекст, «Tygodnik Ilustrowany», музична освіта ХІХ століття, рецепція творчості.

Tetiana KRULIKOVSKA,
 orcid.org/0000-0001-5997-158X
 PhD,
 Lecturer

V. I. Zarembo Khmelnytskyi Professional Music College
 (Khmelnytskyi, Ukraine) t.krul@i.ua

RECEPTION OF MYKHAILO ZAVADSKY'S WORKS IN THE EUROPEAN CONTEXT OF THE 19TH CENTURY

The article offers a comprehensive reconstruction of little-known episodes from the life and creative activity of Mykhailo Adamovych Zavadskyi (1828–1887), a Ukrainian-Polish composer of nineteenth-century Podillia whose work developed in close interaction with the European cultural and musical-artistic milieu of the Romantic era. The study is based on materials from the Polish illustrated weekly “Tygodnik Ilustrowany” (1870, 1887), which are for the first time systematically introduced into Ukrainian musicological scholarship and examined as an important source of biographical, iconographic, and reception-related information.

The article elucidates the early stages of the composer's musical upbringing, his university studies in Kyiv, and his professional formation within the circle of leading Kyiv pedagogues and performers, including Karol Scheilt, Alois

Panocini, and Schmidberg, kapellmeister of the orchestra of the Lubomirski princes in Rivne. Particular attention is paid to Zavadskiy's advanced professional training in Dresden (1862–1867), where he studied under Böhma, Kiel, Karol Krüger, Aloizy Tausig, and Juliusz Schulhoff, as well as to his artistic communication with prominent contemporary musicians, notably the young and brilliant pianist Karol Tausig.

For the first time, the composer's lifetime iconography is introduced into scholarly circulation, including a portrait by Władysław Podkowiński and an engraving made after a photograph by Józef Kordysz, which broadens the understanding of the visual representation of the artist in the cultural environment of the period.

Special emphasis is placed on interpreting the figure of Mykhailo Zavadskiy within regional and pan-European artistic contexts, on a genre-structural analysis of his musical legacy, and on identifying the influence of Ukrainian folklore on the intonational, melodic, and rhythmic organization of his compositions. The findings significantly enrich the composer's biography, reveal the mechanisms of reception of his works within the Polish-language cultural sphere, and introduce little-known sources from the late nineteenth century into academic discourse, thereby recontextualizing Zavadskiy's legacy in contemporary musicological studies.

Key words: Mykhailo Zavadskiy, musical culture of Podillia in the nineteenth century, European artistic context, "Tygodnik Ilustrowany", nineteenth-century music education, reception of musical works.

Постановка проблеми. Михайло Адамович Завадський (1828–1887) належить до українсько-польських композиторів Поділля XIX століття, однак його творча біографія, попри наявність окремих фрагментарних згадок, досі не має системного наукового опрацювання. Особливо недостатньо висвітленим залишається період здобуття європейської музичної освіти, зокрема навчання у Дрездені, коло педагогів, мистецьке середовище та професійні контакти, які суттєво вплинули на формування його композиторської індивідуальності. Наявні українські та польські студії подають розрізнену інформацію, не враховують низку прижиттєвих публікацій і не відтворюють повною мірою оточення композитора та масштаби творчої спадщини. Реконструкція його життєвого шляху, уточнення освітньої траєкторії та аналіз рецепції постаті композитора в польськомовному культурному середовищі становлять актуальну музикознавчу проблему.

Аналіз досліджень. У музикознавчих та енциклопедичних джерелах наявна лише фрагментарна інформація про життєтворчість Михайла Завадського. Спеціалізованих досліджень, що комплексно реконструюють його біографію та контекст творчості, досі не існує; наявні джерела обмежуються ключовими фактами життя композитора без аналізу його професійного становлення та впливу європейського культурного середовища.

Мета статті. Реконструкція життєтворчості Михайла Адамовича Завадського з урахуванням європейського культурного та музично-мистецького контексту його діяльності; з'ясування впливу європейської освіти, професійного оточення та українського фольклору на формування композиторської мови; уточнення біографічних фактів та візуальної ідентифікації композитора через прижиттєву іконографію та публікації в польській періодичній пресі XIX століття.

Виклад основного матеріалу. Михайло Адамович Завадський (1828–1887) – один з перших

українсько-польських салонних композиторів XIX ст. Окремі питання аналізу творчості композитора розглядалися у працях М. Дремлюги (Дремлюга, 1958), Л. Кияновської (Кияновська, 2002). Постать М. Завадського згадується у статтях Н. Іліницької (Іліницька, 2013), А. Озімовської (Озімовська, 2013), І. Шатковської (Шатковська, 2014), О. Лігус (Лігус, 2017), а також дисертаційному дослідженні О. Фрайт (Фрайт, 2019), Ю. Портного (Портний, 2021), однак жодне з них не інформує про європейський період навчання композитора та його мистецьке середовище.

Музичні та енциклопедичні джерела містять досить стислу інформацію про життя та творчий шлях композитора. Михайло Адамович Завадський народився 7 серпня 1828 року у селі Михалківці, що на Поділлі (тепер – Ярмолинецький район Хмельницької області). Поляк за походженням, М. Завадський навчався в Київському університеті (1862–1863), потім, як і багато інших інтелігентів того часу, удосконалював освіту за кордоном. Згодом викладав фортепіано та спів у Кам'янці-Подільському та у Київському інституті шляхетних дівчат (1860-ті роки). Помер 17 березня 1887 року, проживши 59 років.

Українські енциклопедичні джерела не містять точну інформацію про місце поховання композитора. Натомість у своїй праці В. Жадько вказує на поховання М. Завадського у Києві, однак інформує про знищення місця захоронення композитора на Байковому кладовищі: «У 60-х роках XX століття мармуровий пам'ятник у вигляді лебедя, що грає на арфі, зник. Тепер на його місці – два нові поховання, датовані 1972 і 1976 роками...» (Жадько, 2008: 32).

Важливим складником реконструкції європейського періоду життєтворчості Михайла Завадського виступають дві публікації, надруковані в польському ілюстрованому тижневику: «Tygodnik Ilustrowany». 1870, № 137. Tom VI та «Tygodnik Ilustrowany».

1887. Nr 235–26. Том X (приклад 1), що містять цінні узагальнені нариси про композитора.

Варто наголосити, що варшавський ілюстрований тижневик «Tygodnik Ilustrowany» є одним із найважливіших польських періодичних видань другої половини XIX ст., що відіграло суттєву роль у формуванні культурного простору цього часу. Заснований 1859 року й виходячи безперервно до 1939 року, журнал посідав провідне місце серед загальнопольських літературно-художніх та громадсько-політичних видань. Попри те, що Варшава у цей період перебувала в адміністративному підпорядкуванні Російської імперії (Царство Польське), видання зуміло зберегти високий інтелектуальний потенціал та національно орієнтовану культуротворчу місію. За своїм типом «Tygodnik Ilustrowany» був щотижневим журналом енциклопедичного змісту, у якому поєднувалися художня література, публіцистика, історичні та науково-популярні матеріали. Змістові пріоритети охоплювали широке коло тематичних сфер: актуальні політичні та суспільні події, біографічні нариси, краєзнавчі та етнографічні розвідки, публікації з історії культури, рецензії, подорожні нотатки, матеріали з літератури, мистецтва, природничих наук, технічних новинок, сільського господарства й промисловості. Особливого значення видання набуло у 1880-х роках, коли польська преса переживала період інтенсивного розвитку; саме тоді журнал досяг найбільшої популярності та авторитету.

У культурі XIX століття «Tygodnik Ilustrowany» виконував роль інтелектуального центру, що сприяв консолідації польської національної спільноти в умовах політичної залежності, забезпечуючи її доступом до актуальних знань, літератури й мистецького дискурсу. Видання було платформою для творчості провідних польських письменників, публіцистів та художників, а також важливим посередником між польською інтелігенцією в містах та провінцією.

У такому культурно-пресовому контексті публікації біографічного нарису про Михайла Завадського є показовим свідченням зацікавлення польськомовної інтелектуальної спільноти музичним життям регіонів Правобережної України та репрезентує характерні механізми рецепції локальних музичних постатей у польській пресі другої половини XIX століття.

Автор прижиттєвої публікації про Михайла Завадського («*Tygodnik Ilustrowany*». 1870.13.08. № 137. Том VI) – *Tadeusz-Єжи Стецький* (Tadeusz Jerzy Stecki; 1837–1888), відомий польський історик, етнограф і краєзнавець волинського

походження, чия діяльність була тісно пов'язана з українсько-польським культурним середовищем Правобережжя XIX століття. Освічений у Київському університеті, активний учасник культурного життя Волині, Стецький володів достатньою обізнаністю щодо регіональних музичних практик та персоналій, що підсилює джерельну цінність його свідчень. Публікація «*Меломани і музиканти на Поділлі. Життєпис пана Михайла Завадського*» («*Silva rerum. Melomani i muzycy na Podolu. Życiorys p. Michała Zawadzkiego*») Стецького становить особливу значущість у зв'язку з подвійною природою тексту: з одного боку – це художньо забарвлений нарис, властивий польській романтичній публіцистиці другої половини XIX ст., з іншого – документально-біографічне свідчення очевидця, який був знайомий із сучасниками композитора та мав доступ до інформації, нині втраченої у рукописній традиції.

Стаття Стецького є вагомим матеріалом для дослідження рецепції творчості Завадського в польськомовній пресі України та польського культурного кола загалом. На основі публікації уточнюються ранні біографічні факти життя композитора. Автор подає дату народження композитора, що відмінна від наявних на сьогодні джерел: «Михайло Завадський народився 19 червня 1828 року на Поділлі, у селі Міхалківці поблизу Плоськирова» (Tygodnik Ilustrowany). За свідченням автора, уже в дитинстві майбутній композитор виявив надзвичайну музичну чутливість: за свідченням джерела, перші спроби гри на фортепіано відносилися до його чотирирічного віку. Систематичне музичне навчання він розпочав у семирічному віці «під керівництвом пані Міллер», яку пізніше згадував як першу наставницю, яка сприяла становленню його музичної грамотності.

Формування світоглядних і професійних засад відбувалося під час навчання у Київському університеті (до 1851 року). Позанавчальні заняття були повністю присвячені музиці, а коло його наставників складали відомі київські педагоги та виконавці – *Кароль Шейльт* (Karol Scheilt), *Алоїз Паночіні* (Panocini) (у якого навчався М. Лисенко), а також *Шмідберг* (Schmidberg), капельмейстер оркестру Любомирських у Рівному. Цей період забезпечив композитору широку обізнаність із тогочасним європейським репертуаром та виконавською практикою.

Стецький акцентує на тому, що творчість Завадського була органічно вкорінена в регіональний культурний простір та нерозривно пов'язана з фольклорними традиціями Волині та Поділля. Автор особливо підкреслює український мелос, який

становив основу його композиційної мови: в тексті натрапляємо на характеристику його творів як таких, що сповнені «думок і шумок українських», котрі зберігають настільки яскравий локальний характер, що їх неможливо сплутати з музикою інших регіонів. Як зазначено в праці М. Дремлюги, твори М. Завадського «...безсумнівно, мали важливий вплив, вони пробудили інтерес до української народної пісні, стимулювали бажання глибше її вивчати і займали значне місце в повсякденному музичному житті протягом другої половини XIX століття і навіть на початку XX століття» (Дремлюга, 1958). Ольга Лігус підкреслює, що в процесі формування романтичної музичної мови та насичення її українським забарвленням, М. Завадський майстерно вплітав у неї різноманітні елементи українського фольклору: ритмо-інтонаційні, ладові, фактурні та мелодико-інтонаційні (Лігус, 2017: 244). Публіцистична метафорика Стецького – згадки про «золотоволосих русалок», «чайок» та дніпровські пороги – репрезентує романтичну рецепцію українського фольклорного образу, але водночас засвідчує, що Завадський сприймався сучасниками як композитор, котрий репрезентує «край за Бугом» у його специфічній музичній інтонаційно-образній системі.

Приклад 1. «Tygodnik Ilustrowany», 1870, № 137, Tom VI

Важливою є також характеристика композитора як аматора, що у романтичній естетичній парадигмі пов'язувалося не зі зниженням рівня майстерності, а зі свободою від професійних обмежень. Стецький наголошує на високому творчому потенціалі «музикантів-аматорів», які, на його думку, «часто досягають більшої поетичності та щирості у висловленні, ніж професіонали, обтяжені рутинними вимогами заробітку» (Tygodnik Ilustrowany). Цей підхід дозволяє глибше зрозуміти культурну позицію Завадського в регіональному середовищі.

Перші твори Завадського були опубліковані у 1853 році видавцем Антонієм Коціпінським

у Кам'янці-Подільському. Переважно це були салонні фортепіанні п'єси, в яких, попри певну відсутність складної художньої форми, чітко окреслювалася оригінальна мелодика українських шумок, завдяки чому композитор набув швидкої популярності. За свідченням джерела, «від Бугу до Дніпра, де було фортепіано, можна почути шумку пана Міхала (як його тоді називали)» (Tygodnik Ilustrowany).

Усвідомлення необхідності ґрунтовнішої теоретичної підготовки спонукало Завадського до п'ятирічного перебування у Дрездені, який Стецький називає «колискою серйозної класичної музики». Навчання у відомих педагогів – *Кароля Крегера* (Karol Krüger), *Алоїза Таузіга* (Alojzy Tausig) – батька *Кароля Таузіга* (Karol Tausig) та *Юліуша Шульгоффа* (Juliusz Schulhoff) – стало для композитора переломним етапом. Останній особливо мав великий вплив на нього своєю блискучою віртуозною грою: «Завадський обожнював його, і, насолоджуючись художньою грою своїх тодішніх сучасників, в тому числі молодого *Кароля Таузіга* (Karol Tausig), він проводив у їхньому товаристві цілі дні, і він згадує цю епоху свого життя з великим захопленням, зізнаючись, що його мистецький і композиторський шлях бере свій початок саме від дрезденського періоду» (Tygodnik Ilustrowany).

У 1864 році в Дрездені М. Завадський вперше публічно виступив на власному концерті. Наступного року, 1865 року, він двічі заявив про себе: один раз на концерті співвітчизниці пані Яковицької (Jakowickiej), яка мала прізвище Фрідерічі (Friderici), і на власному концерті 19 грудня в залі колишнього готелю «Saskiego». Це був найпрекрасніший момент у його житті, бо серйозна, компетентна саксонська столиця щиро та з оплесками зустріла його. Концерт мав успіх, а наступного дня в «Дрезденському журналі» («Drezdner Journal») з'явився схвальний відгук про його гру, автором якого є видатний критик Й. Бунк (J. Bunk); була також стаття в щоденній газеті «Дрезденські новини» («Drezdner Nachrichten»).

Після завершення навчання композитор активно концертував. У 1868 році, після повернення з-за кордону, Завадський грав у Львові на концерті співака Недзельського (Niedzielskiego). Того ж року (1868) разом зі Станіславом Таборовським (Stanislavem Taborovskim) він дав концерт у Києві і був сприйнятий з ентузіазмом. У 1870 році він виступав під час Контрактового ярмарку в Києві разом зі скрипалем Фріманом (Frieman).

Автор статті зазначає, що з друку в цей час вийшло біля 80 опусів М. Завадського, значну час-

тину яких репрезентують салонні жанри з елементами національної стилізації, які несуть на собі слід розвиненого смаку композитора та обізнаності з теорією композиції. Це переважно салонні композиції в танцювальних формах, створені радше для слухання, ніж для виконання в русі. О. Лігус зазначає: «Цілком відповідаючи естетичному й психологічному кредо людини-романтика, танцювальні жанри виявилися яскравими репрезентантами романтичного стилю в різних жанрово-музичних сферах XIX ст., включаючи й фортепіанну творчість» (Лігус, 2017: 125). У танцювальних п'єсах композитор відтворив риси, притаманні салонним обробкам фольклорних мелодій різного жанрового спектру: запальні ритми, лірико-епічні інтонації думки, танцювальні мотиви швидкої шумки та жартівливої чабарашки. Серед більш масштабних композицій виокремлюються дві рапсодії, Концертний парафраз з опери «Трубадур», дві прелюдії. Автор статті оповідає: «Багато підготовлених до друку рукописів М. Завадського мають видавці Юргенсон (Jurgenson), К. Будкевич (K. Budkiewicz) з Житомира; а у Гебетнера та Вольфа (Gebethner i Wolff) у Варшаві нині друкуються десять його народних пісень під назвою «Głosław wędrownu». «Українських шумок», цих прекрасних шумок, які принесли йому загальну славу, Завадський написав десять, з них остання присвячена Лісту» (Tygodnik Ilustrowany).

Одним із найважливіших внесків Завадського в українську фортепіанну музику є впровадження жанру, згодом вельми показового для національної музики – рапсодії. Жанр фортепіанної рапсодії, що отримав свій розвиток у творчості композиторів кінця XVIII–XIX ст., зокрема, Х. Ф. Д. Шубарта (1786), В. Р. Галленберга (1802), В. Я. Томашека (1813), Я. В. Воржишека (1814), досяг своєї кульмінації в творчості Ф. Ліста (1840–1850), його сучасників та послідовників, зокрема Й. Брамса та К. Сен-Санса. Історики української музики наголошують на значенні рапсодій Миколи Лисенка, особливо його Другої рапсодії, що користується великою популярністю в оригінальній формі та скрипкових перекладах. Однак маловідомими є факти звернення до рапсодії у 1840–1890 роках українських композиторів-романтиків, серед яких вартують згадки Віктор Зентарський («Рапсодія на польські теми») та Тимофій Шпаковський («Українська рапсодія»).

У творчості М. Завадського знаходимо перші зразки жанру української фортепіанної рапсодії – концертного твору віртуозного характеру, що яскраво відобразились у його Першій українській рапсодії ор. 71 та Другій українській рапсо-

дії ор. 146, інформація про які подана у виданні 1870 року. Ольга Лігус зазначає, що у творчості М. Завадського жанр рапсодії зайняв одну з ключових позицій. У двох своїх рапсодіях він послуговується українськими народними пісенно-танцювальними джерелами, які органічно взаємодіють із загальноєвропейськими композиційними прийомами. Крім того, у М. Завадського формується український тип рапсодії, відомий як «Думка-Шумка», який в подальшому був розвинений в творчості М. Лисенка (Лігус, 2017: 244).

Інше джерело – опублікований невдовзі після смерті композитора некролог *Юліуша Носалецького (Juliusz Nosalewski) (Tygodnik Ilustrowany. 1887. Nr 235–261. Tom X)* – значно розширює та підтверджує фактичний матеріал з біографії композитора і дає змогу ще глибше реконструювати деякі епізоди життя та творчого становлення Михайла Завадського.

Польський автор також подає дату народження композитора – 19 червня 1828 року, уточнюючи також адміністративну приналежність Михалковець як села Плоськірівського повіту Поділля. За спостереженнями автора, «від раннього дитинства у Завадського проявився музичний хист, настільки очевидний, що батьки розпочали систематичне навчання гри на фортепіано. Спершу домашня освіта була доповнена навчанням у *київському пансіоні*, де музика посідала важливе місце у вихованні молоді» (Tygodnik Ilustrowany).

За даними статті, після кількох років навчання у пансіоні Завадський вступив до Київського університету, який завершив у 1856 році (ця дата, відмінна від тих, що містяться в українських джерелах, може свідчити або про іншу фазу його студій, або про паралельне навчання). Повернувшись до Михалковець, він повністю віддався композиторській праці. Твори цього періоду вже привертали увагу слухачів, хоч сам автор, за словами Носалецького, «ще не володів ґрунтовними теоретичними знаннями» (Tygodnik Ilustrowany).

Кардинально важливим етапом стала закордонна подорож 1862 року. Завадський відвідав Італію, Францію, Німеччину і зрештою оселився у Дрездені, де розпочав систематичну професійну підготовку. Він вивчав гармонію й контрапункт у *Бьома (Böhma)*, згодом – у відомого педагога *Кіля (Kiel)*, а також удосконалював фортепіанну майстерність у батька Кароля Таузіґа – *Алоїза Таузіґа (Tausig)*. У цей період композиторська активність Завадського була вражаючою: понад 500 творів, з яких значна частина залишилася у видавничому портфелі київського книготорговця Болеслава Корейво та в рукописах родини й знайомих.

Особливу популярність здобули його шумки (42), українські танці «чабарашки» (45), думки (12), запорозькі марші (4) та дві рапсодії. Найбільш художньо довершені композиції, за свідченням сучасника, були створені між 1865 і 1882 роками – після дрезденського періоду професійного вдосконалення. Якщо ранню творчість композитора обмежувала недостатня теоретична база, то в останні роки життя, навпаки, здоров'я й життєві обставини вже не дозволяли працювати з колишньою інтенсивністю.

У статті особливо підкреслено «органічний зв'язок музики Завадського з українською народно-пісенною традицією». У його композиціях – інтонаційна тужливість, степова широчінь, образи чумацького побуту, жанрові сфери колицьких, ліро-епічних наспівів та танцювальних мелодій. Носалевський наголошує, що шумки та думки Завадського побутували в українському середовищі майже повсюдно – «немає в нашому куточку України жодного палацу, маєтку чи садиби, де б не любили шумок, думок, чабарашок Завадського. Він користується цією неймовірною популярністю, аж ніяк не на шкоду Шопену та Монюшці, як дехто його звинувачував. Він доповнює їх третьою нотою, хоча й менш значною» (Tygodnik Ilustrowany).

Показовою є й характеристика ролі композитора в культурному та інтелектуальному житті Києва. Останні роки Завадський провів у місті, виступаючи на концертах, читаючи лекції, продовжуючи композиторську діяльність. Особливо промовистою є характеристика постаті митця: «Як людина, Завадський був взірцем доброго громадянина. Ті, хто його знав, любили його. Щедрий, шанований та готовий допомогти, він ніколи нікому не завдавав шкоди і поспішав допомогти кожному, чим міг» (Tygodnik Ilustrowany).

Погіршення здоров'я змусило композитора за пів року до смерті виїхати до маєтку свого друга Р. Стажинського (R. Staszyński) в с. Загінці (Zahiniec), що неподалік від рідного села, щоб, за словами автора статті, «померти в краю, де народився». Польське джерело стверджує, що М. Завадський був похований у Михалківцях, описуючи навіть деталі поховального обряду: «згідно з останньою волею покійного, два селянські воли, запряжені в простий віз, перенесли труну, зроблену з білих соснових дощок, на цвинтар у Михалківці. У колективній пам'яті, за словами автора, його твори звучатимуть ще довго як відголос українського степу» (Tygodnik Ilustrowany).

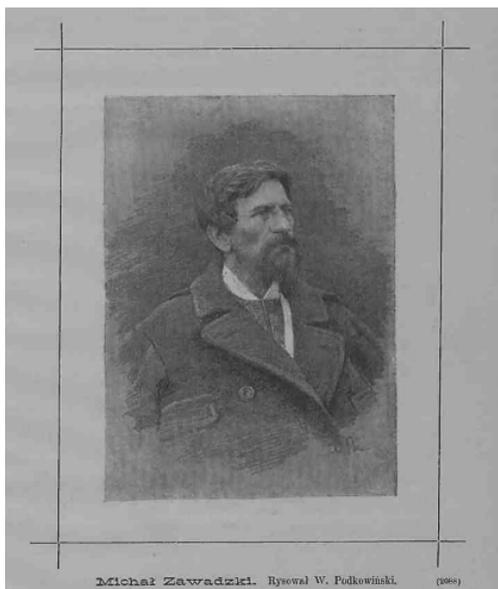

Приклад 2. Портрет Михайла Завадського. Podług fotografii Kordysza

Важливою складовою концепції видання «Tygodnik Ilustrowany» був високоякісний ілюстративний матеріал, що вирізняв журнал серед інших періодичних друкованих органів цієї доби. Гравюри й образотворчі матеріали не лише виконували декоративну функцію, але й становили цінний візуальний документальний пласт, доповнюючи інформаційно-аналітичний і художній зміст публікацій.

Велику цінність для реконструкції візуального образу композитора Михайла Завадського становлять подані у виданнях портрети, які унаочнюють риси митця та, будучи раніше не введені до наукового обігу, відкривають нові можливості для всебічного осмислення його мистецької індивідуальності.

Публікація портрета Міхала Завадського в «Tygodnik Ilustrowany» (1870 р.) супроводжується характерною для тогочасної редакційної практики приміткою «Згідно з фотографією Кордиша» («Podług fotografii Kordysza» (приклад 2), що засвідчує походження гравюри від конкретного фотознімка. Йдеться про Юзефа Кордиша (Józef Kordysz, 1824–1896) – одного з активних фотографів другої половини XIX століття, відомого своєю діяльністю на Поділлі (Кам'янець-Подільський), Києві, зокрема співпрацею з Університетом св. Володимира, та Одесі. У творчому доробку Кордиша – численні портрети діячів культури (в тому числі – М. Лисенка), представників інтелігенції та локальних громадських кіл, а також видові та етнографічні фотографії регіону.

**Приклад 3. Михайло Завадський.
Автор – Владислав Подковінський**

У другій половині XIX століття «Tygodnik Ilustrowany» систематично спирався на фотографічні оригінали для створення портретних гравюр, тому згадка прізвища фотографа мала функцію не лише атрибуційної точності, а й підтвердження автентичності зображення. Таким чином, портрет Міхала Завадського, опублікований у «Tygodnik Ilustrowany», є одним із малочисленних прикладів іконографії Завадського у загальнопольському медійному просторі, який забезпечив тривале побутування візуального образу композитора для широкої читацької аудиторії, та сьогодні формує яву про відомого композитора.

Автором ще одного портрета Михайла Завадського, опублікованого на сторінках «Tygodnik Ilustrowany» (1887 рік), є *Владислав Подковінський* (Władysław Podkowiński, 1866–1895) – один із найкращих польських митців кінця XIX століття, представник раннього символізму та експресіонізму, який у ранній період творчості працював також у руслі імпресіонізму (приклад 3). Його творчий доробок, позначений психологічною проникливістю портретних характеристик, експресивністю образів та схильністю до симво-

лічних узагальнень, став помітним явищем польського мистецтва. Звернення Подковінського до постаті Михайла Завадського не було випадковим: портрет композитора під пером художника такого рівня засвідчує високу культурну репрезентативність Завадського в інтелектуальному середовищі доби. Для Подковінського, який особливо тяжив до психологічно загострених типажів та виразних індивідуальностей, фігура композитора з її внутрішньою зосередженістю та творчою енергією могла становити цілком природний художній інтерес. У цьому контексті портрет, що не був раніше введений до наукового обігу, набуває додаткової значущості як унікальне джерело іконографічної інформації, яке не лише фіксує зовнішність митця, а й резонує з естетичними уподобаннями польського видання XIX століття та самого Подковінського.

Висновки. У дослідженні вперше представлені біографічні відомості про європейський період життя Михайла Завадського, відтворено його професійне оточення та визначено значення дрезденського періоду для формування його творчої індивідуальності. Аналіз польськомовних джерел 1870 та 1887 років дозволив реконструювати навчальну траєкторію композитора, з'ясувати особливості його педагогічного середовища, окреслити масштаби дрезденського періоду становлення та оцінити реценцію його творчості в європейському контексті. Дослідження також вводить до наукового обігу раніше невідомі портретні зображення митця.

Отримані результати дають підстави переосмислити місце Михайла Завадського в історії українсько-польських музичних контактів і в ширшому контексті європейських культурних процесів XIX століття. Європейська музична освіта композитора, його контакти з провідними педагогами, активна участь у мистецькому середовищі Дрездена та концертна діяльність у Києві формують раніше недостатньо оцінений пласт біографії, що значно розширює уявлення про масштаби, якість і стилістичні особливості творчості Михайла Завадського, одночасно вперше вводячи до наукового обігу нові джерела кінця XIX століття про польського композитора Поділля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дремлюга М. Українська фортепіанна музика (Дожовтневий період): Держ. вид-во образотворчого мистецтва і муз. літератури УРСР, 1958. 168 с.
2. Жадко В. О. Некрополь на Байковій горі: літературно-публіцистичне видання. Київ : ПП «Видавництво «Фенікс»», 2008. 312 с.
3. Лініцька Н. Засновники інструментального мистецтва на Поділлі. Молодь і ринок. 2013. № 3. С. 99–103.
4. Лігус О. М. Українська фортепіанна музика XIX – початку XX ст. у контексті європейського романтизму (жанрово-стильова динаміка) : монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. 224 с.

5. Озимовська А. В. Історіографія польських музикантів-педагогів на Поділлі. Педагогічний дискурс. 2013. Вип. 15. С. 489–496.
6. Портний Ю. Л. Шляхи професіоналізації фортепіанного виконавства на Поділлі : автореф. дис. канд. мистецтвознавства / Ю. Л. Портний. Харків, 2021. 22 с.
7. Фрайт О. В. Особливості втілення принципу програмності в українській фортепіанній музиці: дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 / НАН України; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського. Київ, 2000. 178 арк. м. Ужгород, 28–29 червня 2019 р.
8. Шатковська І. С. Вплив польських композиторів на становлення української фортепіанної музики. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія. 2014. Вип. 41. С. 457–461.
9. Kijanowska-Kamińska L. Pieśni Michała Zawadzkiego i tradycje „Śpiewników domowych” w polskiej muzyce drugiej połowy XIX wieku. Wokalistyka i pedagogika wokalna. Zeszyt naukowy № 78. Wrocław : Akademia muzyczna im. Karola Lipińskiego, 2002. S. 75–83.
10. Tygodnik Ilustrowany. 1870. Nr 137. Tom VI. P. 70–71. URL : <https://bcu.lib.uni.lodz.pl/dlibra/publication/1556/edition/1214/content> (дата звернення: 07.12.2025).
11. Tygodnik Ilustrowany. 1887. Nr 235–236. Tom X. P. 293–294. URL : <https://bcu.lib.uni.lodz.pl/dlibra/publication/1519/edition/1181/content> (дата звернення: 07.12.2025).

REFERENCES

1. Dremliuha M. (1958) *Ukrainska fortepianna muzyka (Dozhovtnevyi period)*. [Ukrainian Piano Music (Pre-October Period)] Derzhavne vydavnytstvo obrazotvorchoho mystetstva i muzychnoi literatury URSR, Kyiv, 168 p. [in Ukrainian].
2. Zhadko V. O. (2008) *Nekropol na Baikovii hori: literaturno-publitsystychnе vydannia*. [The Necropolis on Baikova Hill: A Literary and Journalistic Edition] PP “Vydavnytstvo ‘Feniks’”, Kyiv, 312 p. [in Ukrainian].
3. Ilinitska N. (2013) *Zasnovnyky instrumentalnoho mystetstva na Podilli*. [Founders of Instrumental Art in Podillia] *Molod i rynek*, no. 3, pp. 99–103. [in Ukrainian].
4. Lihus O. M. (2017) *Ukrainska fortepianna muzyka XIX – pochatku XX st. u konteksti yevropeiskoho romantyzmu (zhanrovo-stylova dynamika): monohrafiia*. [Ukrainian Piano Music of the 19th – Early 20th Centuries in the Context of European Romanticism (Genre and Stylistic Dynamics): Monograph] Vydavnytstvo Lira-K, Kyiv, 224 p. [in Ukrainian].
5. Ozymovska A. V. (2013) *Istoriografiiia polskykh muzykantiv-pedahohiv na Podilli*. [Historiography of Polish Musician-Educators in Podillia] *Pedahohichnyi dyskurs*, iss. 15, pp. 489–496. [in Ukrainian].
6. Portnyi Yu. L. (2021) *Shliakhy profesionalizatsii fortepiannoho vykonavstva na Podilli*. [Ways of Professionalization of Piano Performance in Podillia] Abstract of PhD diss. (Art Studies), Kharkiv, 22 p. [in Ukrainian].
7. Fraït O. V. (2000) *Osoblyvosti vtilennia pryntsypu prohramnosti v ukrainskii fortepiannii muzytsi*. [Specific Features of the Implementation of the Principle of Programmaticism in Ukrainian Piano Music] PhD diss. (Art Studies), NAS of Ukraine, Rylskiy Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology, Kyiv, 178 p. [in Ukrainian].
8. Shatkovska I. S. (2014) *Vplyv polskykh kompozytoriv na stanovlennia ukrainskoi fortepiannoi muzyky*. [The Influence of Polish Composers on the Formation of Ukrainian Piano Music] *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho*. Serii: Pedahohika i psykholohiia, iss. 41, pp. 457–461. [in Ukrainian].
9. Kijanowska-Kamińska L. (2002) *Pieśni Michała Zawadzkiego i tradycje „Śpiewników domowych” w polskiej muzyce drugiej połowy XIX wieku*. [Songs of Mykhailo Zawadzki and the Traditions of “Home Songbooks” in Polish Music of the Second Half of the 19th Century] *Wokalistyka i pedagogika wokalna, zeszyt naukowy no. 78*, Akademia Muzyczna im. Karola Lipińskiego, Wrocław, pp. 75–83. [in Polish].
10. *Tygodnik Ilustrowany*. (1870) Nr 137, Tom VI, pp. 70–71. [Illustrated Weekly] <https://bcu.lib.uni.lodz.pl/dlibra/publication/1556/edition/1214/content> (accessed 07.12.2025). [in Polish].
11. *Tygodnik Ilustrowany*. (1887) Nr 235–236, Tom X, pp. 293–294. [Illustrated Weekly] <https://bcu.lib.uni.lodz.pl/dlibra/publication/1519/edition/1181/content> (accessed 07.12.2025). [in Polish].

Дата першого надходження рукопису до видання: 11.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 19.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025